
İKTİDAR SÖYLEMİNİN ARACI OLARAK İDEOLOJİNİN SİYASALLAŞMASI

*

*M.Zeki Duman**

"Belirleyici olan, her zaman nereye bakıldığı

değil, nereden bakıldığıdır."

Piere Teilhard de Chardin

ÖZET

İdeolojilerin, toplumsal yaşamın inşası ve kurgulanışında merkezî öneme sahip olduğu noktası yadsınmaz. Ancak, çok uzun, karmaşık ve olağanüstü derecede zengin bir tartışma zeminine sahne olan kavramın; sosyolojik bir analiz aracı olarak kullanılmasına, atıf yaptığı toplumsal fenomenin (genelde bilim alanı ile siyaset alanı) arasındaki ilişkiler düzleminde yoğunlaşmasına karşın, araçsal bir söylem olarak *neliği* üzerinde hâlâ spekülasyonun ötesine giden bir kuram ya da yaklaşımdan söz etmek mümkün değildir. Bu nedenledir ki, *ideoloji* kavramına yüklenen farklı anlamlar, düşünsel dönüşüm ve paradigma değişmelerinin simgesi haline gelmekten kurtulamıyor.

Bu çalışmada, söz konusu *ideoloji* konseptine ilişkin ortaya atılmış kimi düşüncelerden yola çıkarak, kavramın ifade etmeye çalıştığı alanları, özellikle siyaset-hegemonya ilişkisi bağlamında çözümlenmek, siyasal bir sistemi oluşturmada organik üretim işlevini gören ideologların (aydınların) iktidarla

* Araş. Gör., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

olan ilişkisini, modernizm süreci içinde ortaya koymak, ardından ideolojiyle beslenen siyasal bir yapının (özellikle ulus-devlet) bağlamında ortaya çıkardığı toplumsal ve kültürel göndermeleri ve görüngüleri üzerinde bazı çikarsamalar yapmak olacaktır.

Anahtar Kelimeler : İdeoloji, mistifikasyon, meşrulaştırılma, ulusçuluk.

Giriş

İdeoloji kavramına öteden beri olumsuz anlamlar yüklenilmiştir. Kulaklarımızda hoş bir seda bırakmayan, duyduğumuzda hemen irkilmemize neden olan, üzerinde konuşmaya çekindiğimiz ama aslında pek de ne olduğuna ilişkin belli bir bilgiye de sahip olmadığımız bir kavram. Sözcük, nötr bir kullanımdan esirgenerek, daha çok negatif değerlerle yüklü bir anlam içeriğiyle doldurulmuş, bir saptırma ya da gözden irak tutma fonksiyonu olarak¹ görülmüştür.

İdeoloji, Grekçe *ideos* ve *logos* sözcüklerinin birleştirilmesinden oluşmuş bir kavramdır. Etimolojik olarak tam karşılığı aranırca "science des ideas" (ideleirin/fikirlerin bilimi) demek gerekir. Sözcük, ilk kez 18. yüzyılın sonlarına doğru Fransız İhtilali akabinde 1796'da kendi ideasını tanımlamak için Fransız yazar Antonie Destutt de Tracy tarafından kullanılmıştır.² Tracy, ideoloji kavramını olumlu, (aydınlanmanın ihtirasını gerçekleştirmek üzere rasyonel bir toplum düzeninin yasalarını mantıksal yöntemlerle ortaya koymaya çalışmak) anlamında kullanmasına karşın, dönemin siyasal düzenlerinin alaşağı olması, kavramı daha çok olumsuz, (katı ve kesin bir bilim haline getirilmesi) ile değer yargılarını içerecek biçimde inançlar alanına taşımış oldu. İdeoloji kavramının bu yeni belirlenimi, öznenin bir tür düşünsel ediminin ürünü olan masumâne bir görüşün, düşüncenin iktidar katına çıkması, burada benimsenerek egemenliğin araçsallaşmasında kullanılmaya başlanması ve aşağıda geniş biçimde üzerinde duracağımız modernizmin siyasal örgütlenme biçimi olan ulus-devlet mantığının bir sonucu olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Başka bir deyişle, kavramın siyasal gönderimli yapıya izafe edilmesi Napoleon Bonaperte ile başlayan ulus-devlet sürecine kadar götürülebilir.

İdeolojinin *neliğine* ilişkin bugüne kadar binlerce tanım yapılmıştır. Yapılagelen bu tanımların göndermede bulunduğu yapısal ve kavramsal karşılıklar, iki farklı yönde gelişmiştir. Terry Eagleton'ın tasnifinden yola çıkarsak, bir yanda doğru ve yanlış bilme fikriyle, yanılısama, çarpıtma ve

¹ Ahmet İnel, "Sosyal Teoriler, İdeolojiler, Siyaset Bilimi ve Günümüz", *Küyerel Düşünce Grubu Paneller Dizisi* (Der.:S. Talay), Küyerel Yayınları, İstanbul, 1997, s.156.

² Metin Çulhaoğlu, *İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği*, Öteki Yayınları, Ankara, 1999, s.12.

mistifikasyon anlamındaki ideoloji ile ilgilenen *epistemolojik gelenek*, diğer yanda fikirlerin toplumsal işlevi ile ilgilenen *sosyolojik gelenek*³ten söz edilebilir. Birinci geleneği temsil eden düşünürlerin üzerinde en çok durdukları, ideolojinin toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri olduğu veya toplumsal yaşamın doğal gerçekliğe dönüştürülen bir süreç olması ile ilgilidir. Başka bir deyişle bu durum, dilsel ve olgusal gerçekliğin karıştırılması olarak görülmüştür. F. Bacon'ın başını çektiği bu gruba E. Laclau, C. Moufe ve M. Foucault, gibi isimler eklenebilir. İkinci geleneği temsil edenlerin iddiası ki, (bu iddiaları daha çok Marxist literatürde görmekteyiz) söz konusu kavramın toplumsal eksenli bir referans sistemini inşa ettiğine yönelik açıklamalardan oluştuğudur. Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi, egemen siyasî iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler (*yanlış bilinç-yabancılaşma*) ya da toplumsal gerçekliğin çarpık ve bozulmuş bir bilgisi gibi siyasal-toplumsal yönü ağırlıklı sosyolojik açıklamalar olmuştur. Marx'ın başını çektiği bu gruba da Gramsci, Althusser ve Lukacs gibi isimler örnek verilebilir.

İdeoloji kavramına, hem epistemolojinin hem de sosyolojik geleneğin dar kalıplarının üstünde daha geniş bir perspektiften bakılması gerekmektedir. Çünkü dilsel bir kodlamanın pratiğine sığdırılmayacak kadar geniş bir alanı (sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel...vb) ifade etmeye yeltenen ideoloji/ideolojilerin yaşama ilişkin göndermeleri, salt bireysel ya da toplumsal düzleme indirgenemeyecek kadar kuşatıcılığı ve kapsayıcılığı söz konusudur. Özellikle de marxizmin söz konusu kavrama yüklediği sığ anlam kalıplarından kurtarmak gerekir. Lenin'in "Yapılacak şey burjuva ya da sosyalist ideoloji arasında seçim yapmaktır. İnsanlık bir üçüncü ideoloji yaratamamıştır."⁴ biçimindeki ideolojiyi yalnızca sınıfsal temeliyle anlayan sözleri işlevsel olmaktan çok uzaktır.

İdeoloji kavramı salt dilsel ve olgusal gerçekliğin karıştırılması olarak algılanırsa, anlamsal (semiotik) bir kapanım söz konusu olacaktır. Özellikle iktidar ve güç bağlamında kurulacak bir ilişkide kavramın kendisi de ifade etmek istediği alanları betimlemede eksik kalacaktır. Belki de ideoloji yerine Foucault ve takipçilerinin kullandıkları *söylem (discourse)* kelimesini kullanmak daha yerinde olacaktır. Çünkü bilgi, iktidar, güç, otorite, hegemonya ve kontrol dilde varlık kazanır ve söylem'lerin fonksiyonları olarak işlev görürler. Söylem, iktidarı harekete geçirmesi ve üretmesi anlamında da ideolojiden daha geniş bir a-

³ Terry Eagleton, *İdeoloji*, (Çev.:M. Özcan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991, s.308.

⁴ Kürşat Burnin, *Okulumuz, Resmî İdeolojimiz ve Politikaya Övgü*, Yol Yayınları, İstanbul, 1998, s.70.

lanı ifade eder.⁵ Ancak ideoloji kavramı, söylem kavramından farklı olarak bütün toplumsal olanın dilsel pratik içinde çözümlenemezliğine dayanması, diğer bir deyişle, dilsel olana indirgenemeyecek toplumsallık alanı kapsadığından⁶ ideoloji terimini kullanmayı tercih edeceğiz.

Bu anlamda daha kapsayıcı bir tanım yapmak gerekirse, ideolojiyi; insanların sınıf, ulus, mezhep, siyasal parti gibi toplumsal grupların birbirleriyle, çeşitli iktidar odaklarıyla, toplumsal kurumlarla, doğayla, imgelem ve sembolik olanla, Tanrı, hayat, ölüm ve umutla ilişkileri konusunda geliştirdikleri ve içinde türlü değerler, ilkeler, imge ve düşünceler barındıran az ya da çok tutarlı ve kuşkusuz tarihsel sistemler olarak tanımlayabiliriz.⁷ Ancak, *ideoloji*'yi farklı zamanlarda, farklı insanlar tarafından farklı amaçlarla kullanılmış söylemsel bir kavram olarak görmek gerekir.

Kısacası, gerçeklikte her şeyin olması gerektiği gibi olmadığı, mevcut durumu düzeltmek için bir şeyler yapılması gerektiğinin ve her ne yapılsa sistematik, tutarlı bir biçimde yapılması gerektiğinin farkına varılması, ideoloji kumaşını dokumaya girişmenin temel nedenini oluşturmuştur. Z. Bauman'ın deyişiyle; bütün ideolojiler statükonun kabullenilmeyişinden, her şeyden önce de gerçekliğin kendi kendini düzeltme kapasitesine sahip olduğuna inanılmayışından doğmuşlardır. Bütün ideolojiler -hayal ettikleri geleceği tahayyül ettikleri geçmişe yansıttıkları ve yeniliği bir geri dönüş, reformu da bir restorasyon olarak tasvir ettikleri zaman bile- aktif olarak ve hep birlikte hayata geçirilmesi gereken projeler olarak doğmuşlardır.⁸

Sonuç olarak, ister adına önyargı, yanlış bilinç ya da çarpıtma denilsin; isterse egemen düşüncenin meşrulaştırma aracı denilsin, önemli olan bu kavramın kullanıldığı tarihsel/toplumsal bağlam ve bu bağlamla biçimlenen toplumsal ve siyasal koşulların niteliğidir.

İDEOLOJİ ÜRETİMİNİN ÖZNELERİ : AYDIN SINIFI

Her tarihsel ve toplumsal dönemde, siyasetin iktidarla olan ilişkisini düzenleyen, yapılandıran ve dönüştüren belli sosyal gruplardan/ kurumlardan söz etmek mümkündür. Bu, kimi zaman devletin kendi iç işleyişiyle ilgili kurumlara sağlandığı gibi, kimi zaman da informel olarak bu görev ve sorumluluğu kendi omuzlarında hisseden ama devletin resmî bir organı veya kurumu da olmayan bazı kesimlerce yapılmıştır. Dolayısıyla, devletin ge-

⁵ Edibe Sözen, *Söylem, Paradigma* Yayınları, İstanbul, 1999, s.66.

⁶ Serpil Sancar Üşür, *İdeolojinin Serüveni*, İmge Kitabevi, Ankara, 1997, s.108.

⁷ Bumin, *a.g.e.*, s.70.

⁸ Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, (Çev.:T.Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.134.

rek ulusal yapıya ilişkin temel politikalar oluşturmasında, gerek uluslararası ilişkilerin düzenlenmesinde işleyişi sağlayacak, gerekli siyasî kararları verecek, ülkenin içinde bulunduğu siyasî ekonomik ve askerî hedeflere ilişkin belli stratejileri belirleyecek, ilgili kurumları oluşturması zorunludur. Ancak, burada devlet mekanizmasının dışında olmasına karşın, devlet adına fikir yürüten, siyasetin işleyişini yönlendiren *aydın kesimin* iktidarla olan/olması gereken ilişkisi önemli bir durum oluşturmaktadır.

Devlet iktidarının siyasal politikalarına yön vererek adeta sözcülük görevini üstlenen aydınlara her zaman rastlanmıştır. Esas görevi, doğruyu bulmaya çalışan ve bilgi edinmekle yükümlü kişi⁹ olması gereken aydın, çoğu kez de devletin ideolojik nitelikli siyasî kararlarına ve içinde bulunduğu düzene *muhafif* olması gereken kişi¹⁰ olarak tanımlanagelmıştır.

Devlet egemenliğinin başat bir güç olarak her türlü toplumsal sınıfları sindirdiği, Faşist yönetime dönüştüğü II. Dünya Savaşı sonrası ülkelerdeki toplumsal dönüşümleri, siyaset sosyolojisi bağlamında çözmeye çalışan Antonio Gramsci, aydınları *sınıf ilişkisi* çerçevesinde değerlendirmiş, aydın tipolojisine iki açıdan yaklaşmıştır: *Birincisi*, nesilden nesile aynı şeyi yapmayı sürdüren öğretmenler, papazlar ve idareciler gibi *geleneksel* olanlar; *ikincisi* ise çıkarlarını örgütlemek, daha fazla denetim gücü elde tutmak için kullanılan sınıflar ya da kuruluşlarla doğrudan bağlantılı olarak düşünülen *organik* aydınlardır.¹¹

A. Gramsci'nin organik aydını, sadece içinde bulunduğu toplumsal konumunun bilincinde hareket eden, etkin ve aktif biçimde sorumluluk alan kişi olmanın ötesinde, içinde bulunduğu toplumsal sınıfların *düşünme* ve *örgütlenme* işini de üstlenen ve devletin ideolojik tutumlu siyasî kararlarına karşı sorumlu olan kişilerdir. Bunlar, meslekleri içinde ya da dışında, bağlandıkları sınıfın düşünce ve özlemlerini dile getirir ve bu doğrultuda kitlelere yön verirler. Bu anlamda organik aydın, birey özgürlüğünün önünü tıkayan (devletin ideolojik araçlarını) engelleri ortadan kaldırmaya çalışan muhalif kişidir.

A. Gramsci'ye göre her sınıf kendi organik aydınına yaratır.¹² Bu açıklama çerçevesinde *aydını sınıfsal bir çıkar grubu* olarak da değerlendirenler olmuştur. Bunlara göre *aydın*; sözü edilen yaklaşımların dışında toplumda sivil

⁹ Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, (Çev.: M. Tunçay), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.26.

¹⁰ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.38.

¹¹ Edward Said, *Entelektüel*, (Çev.: T. Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.22.

¹² Antonio Gramsci, *Aydınlık ve Toplum*, (Çev.: V. Günyol, F. Edgü, B. Onaran), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1985, s.15.

olmaktan çıkıp, tamamen politik toplumun sözcülüğünü üstlenen kişilerdir.¹³ *Aydın*, siyasal iktidarla olan ilişkisinde, bireysel çıkarlarından uzak, bilimsel etik anlayışa sahip kişiler olarak da tanımlamak istemişlerdir. Bu bağlamda *aydın*, her türlü iktidarın ve çıkar grubunun kontrolü veya etkisi yerine, sadece bilim etiğine bağlı kalarak, kendi zihinsel üretimine dayanarak yaşayan kişidir.¹⁴ Dolayısıyla aydına atfedilen en önemli *sıfat onun eleştirci, sorgulayıcı hakikati arama işçisi* olarak görülmesidir.

Aydın, toplumu geliştirme ve yönlendirmede, etkilemelerde bulunurken, toplum da, aydınuna *misyon ve sorumluluk* yükler. Bu karşılıklı etkileşim, aydının ayrıcalıklı konumuyla doğrudan ilişkili olmalı. Aydınun toplumda sahip olduğu bu sınıfsal konumu, onun topluma olan *duruşunu* da büyük ölçüde belirler. Toplumdaki sınıfsal konumların da mevcut ülkenin siyasal/iktidar yapısından bağımsız olmadığını biliyoruz. İktidar (Power) bir anlamda insan davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmeyi gösterirken diğer taraftan toplumu yönetme, yönlendirme gücünü, bu gücü veya yetkiyi elinde bulunduran organı, hükümeti ifade eder. *Aydın*, burada ikili bir tercih içinde karar vermek zorunda kalmaktadır. Ya iktidarın resmî söyleminin sözcülüğünü üstlenip, sırtını devlete dayayarak iktidarla anlaşacak ya da iktidarın her türlü dayatmalarına karşı gelip, Benda'nın deyişiyle, kazığa bağlanıp yakılma, sürgüne gönderilme, çarpmıha gerilme riskini göze alarak, onurlu bir tavır takınacaktır. Çünkü iktidar kendi *meşruiyetini* sağlamada, aydına *işlevsel sorumluluklar* yüklemek isteyecektir. Bu durum tarihin hemen her döneminde gözlenebilir. Devlet; söz konusu iktidarını idame ettirmek için kendi sözde aydınını oluşturacaktır. Oysa aydının ayırt edici niteliği, onun siyasal iktidardan ve siyasal yapıyı besleyen her türlü durumlardan kendisini bağımsız kılmakla kalmayıp, muhalif ve eleştirel bir tavır takınmasıdır. Çünkü, siyasal erkin elindeki gücü idame ettirmesi, meşruiyetini halka kabul ettirmesi, siyasî iktidarlarını dayatmaları, bilgiyi üretecek olan aydınlarla mümkündür.¹⁵ Nitekim tarih, bize bu tür çıkar ilişkisi temelinde örgütlenmiş aydın-iktidar oluşumlarını sunmaktadır.

İdeoloji üretiminin (özellikle resmî ideoloji) organik taşıyıcıları, çoğunlukla azınlık iktidarla işbirliği içinde bulunan bu aydın kesimi olmuştur. Bunun nedeni, yukarıda da değinmeye çalıştığımız gibi, iktidarın bilgiye gereksinim duyması, bilginin ise iktidara meşruluk ve etkililik kazandırması-

¹³ Ali Bulaç, *Bir Aydın Sapması*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s.15.

¹⁴ Ferhat Kentel, "90'lar Türkiye'sinde Kamusal Yüzleriyle Aydınlar", *Cogito*, 31 (2002), s.275.

¹⁵ Turhan Ilgaz, "Heidegger Entelektüel miydi?", *Cogito*, 31 (2002), s.112.

dır.¹⁶ Her rejimde görülen bu işbirliğinin temelinde, iktidarı paylaşma ve egemen olma kaygısı yatmıştır.

Aydın ve iktidar arasında nasıl bir ilişki olması gerektiğine yönelik tartışmaların merkezinde ise eleştirel yaklaşımlar daha ön plandadır. Her türlü egemen ideolojiden uzaklaşmayı bu arada özellikle resmî ideolojiden bağımsızlaşmayı, aydın olmanın ilk koşulu¹⁷ olarak gören F. Başkaya'ya benzer bir görüşü de Edward Said ileri sürer; gerçek aydını en çok metafizik tutkunun, çıkar gözetmeyen adalet ve hakikat ilkelerinin etkisiyle, yozlaşmayı mahkum eden, zayıfları savunan, hatalı ya da her tür ideolojik baskıcı yönetimlere meydana okuyan kişi¹⁸ olarak tanımlar.

A. Gramsci'nin organik aydını yukarıda verdiğimiz tanımla birlikte, temsil ettiği sınıfın çıkarlarını koruyan ve gerektiğinde her türlü baskıcı ideolojik dayatmalara göğüs gerecek cesarete sahip kişilerdir. A. Gramsci, aynı zaman da ideolojilerin kaynağını toplumsal, maddî ilişkilerde görür.¹⁹ Amerikalı Sosyolog Alvin Gouldner; Aydın'ı iktidarla işbirliği kurmanın ötesinde, bizzat iktidar olmaya çalışan, maddî gücü olan bir sınıf olarak tanımlar.²⁰ Bu sınıf kendini hem rasyonaliteyle, hem adaletle, hem bilimle ve hem de modernleşmeyle, dolayısıyla refah (Welfare) ve iktidarla özdeşleştirir.²¹ Sonuçta egemen sınıf olmak, ideolojik üretim araçlarının kontrol edilmesini de sağlayacaktır.

İdeolojinin sınıf kaynaklı niteliği üzerinde en çok duran isim ise Marx'tır. Ona göre, maddî üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda zihinsel üretim araçlarını da kontrol eder. Başka bir deyişle egemen düşünceler, hakim maddî ilişkilerin ideal ifadesinden başka bir şey değildir.²² Marx için ideoloji, gerçeğin bozulmuş, tersine çevrilmiş bir yansıması ve dolayısıyla yabancılaştırıcı ve aldattıcıdır.²³ Burada toplumsal pratik ile insan bilinci arasında kurulan ilişki ön plana çıkmaktadır. Marx, bilincin oluşumunun temellerini insanın toplumsal pratiklerinde arar. Onun deyişleriyle; yaşamı belirleyen bilinç değildir, bilinci belirleyen yaşamdır.²⁴ Dolayısıyla ide-

¹⁶ Zygmunt Bauman, *Yasakoyucular ile Yorumcular*, (Çev.: K. Atakay), Metis Yayınları, İstanbul, 1996, s.36.

¹⁷ Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası*, Doz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.37.

¹⁸ Edward Said, *Entelektüel*, (Çev.:T. Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997, s.23.

¹⁹ Sinan Özbek, *İdeoloji Kuramları*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2000, s.123.

²⁰ Alvin W.Gouldner, *The Future Of Intellectuals and the Rise of the New Class*, (New York: Seabury Pres,1979), s.28-43.

²¹ Nilüfer Göle, *Mühendisler ve İdeoloji*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998, s.48.

²² Michele Barrett, *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, (Çev.: A. Fethi), Doruk Yayıncılık, Ankara, 2004, s.20-21.

²³ Bumin, *a. g. e.*, s.68.

²⁴ Sancar Üşür, *a. g. e.*, s.13.

olojik olgular maddî koşulların yansıması ile oluşur. Marxist literatürde ideolojiler, tıpkı dil, din, hukuk, gelenek gibi üst yapının bir elemanı olarak, iktidar sınıfının üstünlüğünü *meşrulaştırmaya* ve *idealleştirmeye* yarayan bir araç ve bu aracı üreten, dönüştüren de iktidarla işbirliği kuran *aydın sınıfı* olmuştur. Egemen sınıf düzeninin sürdürülmesini amaçlayan ideoloji-ler, toplumu tarihsel bütünlüğü içinde ele almadığından yanlış bir bilinç yaratmıştır.

Marx, düşüncelerinin kendisinden sonra bir ideoloji haline geleceğine inanmamıştı. Ona göre Marksizm, dünyayı doğru algılamayı mümkün kılan bir araç olacaktı.²⁵ Oysa ölümünden sonra Marksizm, sosyalist rejimlerin resmî ideoloji haline gelerek kurumsallaştı. İdeolojilerin katıksız yanulsama olduğunu düşünen diğer bir düşünür de Althusser'dir. Ona göre de; ideoloji toplumsal bütünlüğün çeşitli düzeyleri arasındaki işleyişin bireysel bilinçler üzerinde oluşturduğu bir şekillendirmedir.²⁶ İdeologlar da bu sürecin işleyişini sağlayan kesim olmuştur.

İKTİDARIN İDEOLOJİKLEŞMESİ VEYA İDEOLOJİNİN İKTİDARLAŞMASI

İktidar ve ideoloji arasındaki ilişkinin sağlıklı çözümlenmesi, söz konusu yapılar arasındaki etkileşim ve iletişimi sağlayan tarihsel ve toplumsal koşulların taşıdığı nosyonları belirlemekle mümkündür. Bu açıdan bakıldığında ideolojinin iktidarlaşma serüveni, kendisini önceki dönemsellikten bir kopuş anı olarak tanımlayan/kabul eden modernizm süreciyle başlamıştır. Çünkü modernlik, geleneğin (kendisinden önceki dönemin) çözücüsüdür ve bu anlamıyla da devrimci karakteristiktir.²⁷

Modernlik, çözülme ve yeniden yapılanmanın bir bileşimi, güvenceler yaratan, aynı zamanda da bu güvenceleri ayrıştıran bir süreçtir.²⁸ Bu açıdan bir inşa projesi olan modernizm, içinde, insanın bütün arayışlarına cevap verebilecek, rasyonaliteye dayalı siyasal (devlet) ve ekonomik (piyasa) mekanizmaların yönlendirdiği mutlak bir güvenlik ve özgürlük alanının ortaya çıkacağı iddiasında bulunur.²⁹ Bu anlamda modern dönemin ideallerini biçimlendiren aydınlanma projesi de insanlığın büyük bir coşku ile peşinden koşacağı yeni hedefler yaratmıştır.³⁰ Bu hedeflere yürürken temel ilkeyi dün-

²⁵ Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, s.19.

²⁶ Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev.: Y. Alp-M. Özışık), İthaki Yayınları, İstanbul, 1995, s.80.

²⁷ Mehmet Aysoy, *Geleneksel Sonrası Toplum Üzerine*, Açı Yayınları, İstanbul, 2003, s.24-25.

²⁸ Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, (Çev.: N. Ülner), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.62.

²⁹ Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, İstanbul, 2002, s.9.

³⁰ Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2000, s.148.

veyileşme, akılcılaştırma, meşru akılcı otorite, sorumluluk ahlakı gibi M. Weber'in klasik tanımlamalarında aramıştır.³¹

Modernizm, kendisinden önceki arkaik bir dönemsellikten kopuş anlamında sadece bir kırılma anını temsil etmez, aynı zamanda bireycilik, liberalizm, insan hakları, eşitlik, özgürlük, hukuk, demokrasi gibi tamamen yeni bir dünyanın kurgusunu da inşa eder. A. Giddens'in deyişiyle modernliğin getirdiği dönüşümler hem yaygınlıkları hem de yoğunlukları açısından önceki dönemlere özgü değişim biçimlerinin çoğundan daha etkili olmuştur.³² Dolayısıyla modernizm, tarihsel koşulların sonuçlarıyla biçimlenmiş olan pre-kapitalizmden farklı olarak, kendi kurallarını kendi içinde yaratır/oluşturan bir sürecin yapılanımı³³ olmuştur. Bu bağlamda modernizm, iddialı bir çağdır ve ileri sürdüğü argümanlar belirlenimciliğin nesnelliği ve kesinliği üzerinde biçimlenmiştir. Ortaya konulan iddialar, rasyonel akla duyulan sınırsız güvenin bir sonucudur. Dolayısıyla bilimsel ve nesnel olma iddiasıyla salt akli merkeze alan modernizm, üst bir anlatıdır.³⁴ Büyük anlatıcılar da, Hegel'den Comte'a, Marx'tan Spencer'e kadar modern projenin kurucuları olarak bu sürecin tarihsel doğrusal lineer bir çizgide işlediğini ve tüm toplumların bu süreçten geçmek zorunda olduğu iddiasında bulunmuşlardır. Dolayısıyla geçmişte yaşadığımız anı ve içinde geçmekte olduğumuz zamanı ve gelecekte yaşanacak süreçleri belirleyecek/bilecek kadar ciddi iddialarda bulunan modern kuramcılar, aslında ideoloji üretiminin organik yaratıcısı olmuşlardır.

Modern dönemin ideologları, topluma tarihe ve dine ilişkin eşsiz teorileriyle modernizmin sacayağını oluşturan bilimsel bilgiye duyulan imanla, hakikate ulaşılabilirliğine ve gerçekliğe ilişkin gizil hiçbir yönün kalmayacağı noktasına varıncaya kadar da *öngörülerde* bulunmuşlardır. Bu iddialar J. Habermas'ın tespitiyle; modernizmin hâlen *tamamlanamamış bir proje*³⁵ olmasıyla ilişkilidir. Dolayısıyla modernizm, eskiye karşıt yeni bir çağ olma iddiasının ötesinde, geleceği kestirebilme öngörüsü iddiası noktasında da özgül bir yön çizer. F. Fukuyama'nın *Tarihin Sonu*, S. Huntington'ın *Medeniyetler Çatışması*, A. Toffler'in *Üçüncü Dalga*, F. Drucker'ın *Kapitalist Ötesi Toplum*, F. Capra'nın *Büyük Dönüşüm Noktası* ve R. Garaudy'nın *Tarihin Kırılma Anı* projeleri, söz konusu modern çağ ideologlarının ürettiği ve gerçeklik diye insanlığa

³¹ Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev.: H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.45.

³² Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, (Çev.: E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992, s.14.

³³ Alex Callinicos, *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*, (Çev.: Y. Tezgiden), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.32.

³⁴ Pauline Marie Rosenau, *Post-modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev.: T. Birkan), Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2004, s.160.

³⁵ Giddens, a. g. e., s. 134.

ve tarihe sundukları ideolojik anlatılara örnektir. Dolayısıyla modernizmi, ideojiler çağı olarak da okumak mümkündür. Geleceğe ilişkin öngörüler temelinde biçimlenen *modern teori*, aslında insanlığın hiçbir döneminde şahit olmadığı kadar da insanları ideolojilerin tasallutu altına sokmuştur. İzm'ler ile başlayan sistemlerin icadı olan modern çağ (Faşizm, Sosyalizm, Komünizm, Ateizm..vb) insanlığa acı, gözyaşı ve dehşetten başka bir şey vermemiştir. Bunun siyasal düzlemdeki görüngülerine aşağıda değineceğim.

Her ne kadar Raymond Aron ve Daniel Bell, modern çağı ideolojilerin batış devri olarak ilan etmişlerse³⁶ de, 20. yüzyıla yeniden baktığımız zaman bu yüzyılın en kesif anlamıyla *ideolojik* olduğunu görürüz.

İdeolojik söylemin kavramsallaştırılarak siyasal gönderimli bir içeriğe kavuşturulması süreci ise, II. Dünya savaşı sonrasındaki küresel dünya düzeninin kırılma anıyla başlar. II. Dünya Savaşına yol açan ideolojik eksenli yönetimler (Almanya'da Hitler, İspanya'da Franko, İtalya'da Mussolini, Rusya'da Lyssenko) devletin ideolojikleşmesini ya da ideolojinin iktidarlaşmasını ortaya koyan en çarpıcı örnekler olmuştur. Dolayısıyla ideolojinin toplumsal pratik kaynaklı olarak bütün sınıfları aşmış devleti elinde bulunduran belli bir azınlığın çıkarsal söylemini ifade etmeye başlaması bu döneme rastlar. İdeolojik yönetimlerin pratik kaygıları temelinde biçimlenen uygulamalarına geçmeden önce, ideolojinin söylemsel bir araç olarak kullanılmaya başlandığı 1789 burjuva devriminin sonuçlarına bakmak gerekir.

Gerçekten de Fransız devrimi, bu bağlamda sadece alt yapının üst yapıyı çatlatması olayını değil, M. Foucault'dan ödünç bir tanım almak gerekirse; verili ilişkiler içinde, sınırlı bir zaman diliminde kimin kim üzerine, nasıl etkide bulunduğundan çok, bu verili ilişkilerin nasıl kurulmuş olduğunu ortaya koyan *iktidarın yeni egemenlik anlayışını* ortaya koymuştur.³⁷ Ulus-devlet biçiminde tarih sahnesine çıkan bu yeni egemenlik biçimini, iktidarın ideolojikleşmesi olarak görebiliriz. İdeolojiyi bir araç olarak kullanan bu anlayışın sergilediği tutuma da *resmî ideoloji* adını veriyoruz.

Resmî ideolojiden beslenen azınlık elitler ise, iktidarı, çıkarsal amaçları doğrultusunda kullanacak bir dizi yeni taktiklere başvururlar. Yeni bir toplumsal sınıf tarih sahnesine çıkıp, egemen sınıf mertebesine yükseldiğinde, sadece kendi dar sınıfsal çıkarlarını gerçekleştirmekle yetinir, ikinci toplum sınıfların da önceki döneme göre daha fazlasını teklif edip, bunu gerçekleştiremezse, ideolojik hegemonyasını kuramaz. Varlığını ve egemen-

³⁶ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997, s.13.

³⁷ Cem Deveci, "Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayırıştırılmazlığı" *Doğu Batı*, 9 (1999), s.26.

liğini sürdürmek için kitlelerin bilincinde bir yanılısma yaratıp bir konsensus, "gönüllü bir kabullenme" sağlayamaz.³⁸ Dolayısıyla resmî ideoloji, Gramsci vâri bir tarzla söylemek gerekirse, *rıza'*ya dayalı hegemonik işleyişi sağlamak zorundadır.

Aslında resmî ideoloji, egemen sınıfın kitlelerin bilincinde yanılısma yaratma gücü olan bir egemen ideoloji üretememesinden kaynaklanıyor. Başka bir deyişle, egemen ideoloji üretmekten aciz egemen sınıf, bu "ideolojik boşluğu" zorlama ve yapay bir biçimde doldurmak zorunda kalıyor ki; resmî ideolojinin varlık nedeni işte budur. Böyle bir rejim de ideolojisinin yetersizliğinin bilincinde olduğu için, sürekli kitlelerden de korkuyor.³⁹

Resmî ideoloji, aynı zamanda devletin bizzat azınlık bir sınıfın egemenliğine dönüştüğü bir yapıyı da beraberinde getirmiştir. Başka bir deyişle devletin, ideolojiyle nikah kıyması, ideolojinin devletle birlikte olmasıdır. Bu durum, farklı değer, tutum, inançlara sahip sosyal (etnik, dinî) grupların devletin belirlediği ortak ve monist yaklaşımlara boyun eğmesine ve tek tipleştirici bir toplum yaratma sürecine bizi götürür ki, bu *totalitarizmden* başka bir şey değildir. Başka bir deyişle resmî ideoloji, ulusal topraklarda farklı etnik dinî inanca sahip olanları olabildiğince homojenleştirerek kendine has kodları olan tekil bir kimlik içinde yoğurmaya çalışır.⁴⁰

İdeolojinin nasıl siyasallaştığı olgusuna geçmeden önce toplumsal düzenler, hegemonik yapılar ve ideolojik sistemler arasındaki ilişkiye bakmakta yarar vardır.

Toplumsal düzenler, siyasal gücü elinde bulunduran devletin hegemonyasıyla sağlanmaya çalışılır. Gerek bireyle devlet arasındaki ilişkileri, gerek uluslararası ilişkileri anlamada hegemonya kavramı, bu açıdan çok önemli bir yer tutar. Bu anlamda, dünyada kurulan her sistem, kendi kendini yeniden üretmesi için ideoloji temelinde biçimlenen politik bir düzene ihtiyaç duymuştur. Robert Cox'a göre; dünya düzeni bir normalleştirilme ve düzenleme işlemini niteler. Normalleştirilme ve düzenleme, verili bir düzende (ulusal veya global) mevcut çatışma tarzlarının sınırlarını çizen ve onlara belli bir anlam veren *hegemonik bir ideolojiyle* ancak mümkün olabilir.⁴¹

Gramsci, hegemonya kavramını, uluslararası siyasete başarılı bir şekilde uyarlayarak, halk ile iktidar arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağ-

³⁸ Fikret Başkaya, "Neden Resmî İdeoloji", *Yeni Türkiye*, 23-24 (1998), s.560.

³⁹ Başkaya, a. g. m., s. 562.

⁴⁰ Etyen Mahçupyan, *Türkiye'de Merkezîyetçi Zihniyet Devlet ve Din*, Yol Yayınları, İstanbul, 1998, s. 83.

⁴¹ E.Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.245.

ladı. Egemenlik ve rıza elde etme süreçlerini bir bütün olarak algılayan A. Gramsci, halk desteğinin veya rızanın toplumsal bir düzenin yeniden üretimine nasıl katkıda bulunduğunu da göstermeye çalıştı. F. Keyman'ın deyişiyle; Gramscivârî eleştirel kuram bu anlamda, dünya düzeni sorununa ontolojik bir soru olarak bakarak, düzenin tarihsel ve ideolojik/kültürel oluşumunu kendisine başlangıç noktası yapmaya çalışmıştır.⁴²

Kaos ortamının yarattığı *belirsizliği, güvensizliği ve emniyetsizliği* ortadan kaldırmak için toplumsal bir düzene ihtiyaç duyan insanlar,⁴³ yaratılan düzenin devamı için de yetkileri elinde tutan hegemonik bir güce (iktidar) a ihtiyaç duyarlar. İktidar, bu anlamda hem düzeni korumak hem de devamını sağlamak için hegemonik gücünü belli bir *ideolojiye* dayandırmak zorundadır. Dolayısıyla *toplumsallık*, düzenliliği sağlayacak bir güce ve bu güç de kendisini meşrulaştıracak ve yeniden üretecek bir *ideolojiye* gereksinim duyar.

İktidarla ideoloji arasındaki bu yakın ilişki her zaman lineer bir süreç olarak işlemez. Hakikatin yegane üreticisi konumunda olan *egemen ideoloji*, iktidarını sürdürmeye çalışırken ideolojik bir söylemi de inşa eder. Bu açıdan *söylem*, iktidarı harekete geçirir ve üretir. Onu, güçlendirir ama bir yandan da yıpratır, zayıflatır ve onun silinmesini⁴⁴ sağlar. L. Althusser'in deyişiyle ideoloji, dil içinde yaşar ve dilin söyleme dönüşümüyle de kuramsallaşır.

Gücünü, ürettiği mitoslar üzerine inşa eden arkaik medeniyetler, çoğu zaman ideolojinin dar, sığ ve aşılmaz kalıpları arasında sıkışıp kalmışlardır. Tarih, bize bu tür medeniyetlerin çok yaşayamadıklarını ifşa etmiştir. Hayatın, iktidarın bir nesnesi haline geldiği/getirildiği (M. Foucault) günümüzde ise *ideolojiler*, düzenin hegemonya tarafından yeniden üretilmesini sağlamıştır.

Düzeni yaratacak olan rızanın yaratılmasında ideoloji hayati bir rol oynar. Bu açıdan *ideoloji*, belli fikirlerin aktarıldığı, daha önemlisi kabul edildiği bir kanal⁴⁵ olarak da görülebilir.

Şerif Mardin'in de ifade ettiği gibi ideolojiler, otoritenin meşruluğunu sağlayan ve otoriteyi (iktidarı) yeniden üreten en önemli aygıttır.⁴⁶ Buna benzer bir görüş de ideoloji konusundaki çalışmalarıyla dikkat çeken T. Eagleton'dan gelmiştir. Ona göre de ideoloji, egemen devletlerin veya toplumsal sınıfların iktidarını meşrulaştırmaya yarayan kavramsal çıkarsamalarıdır.⁴⁷

⁴² Keyman, *a. g. e.*, s. 247.

⁴³ Bauman, *Siyaset Arayışı*, *a. g. e.*, s.13.

⁴⁴ Sözen, *a. g. e.*, s.66.

⁴⁵ Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, (Çev.: M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s.48.

⁴⁶ Mardin, *a. g. e.*, s.14.

⁴⁷ Eagleton, *a. g. e.*, s.23.

Toplumsal düzenler (otoriter/demokratik) hegemonyanın yapısını (sivil/asker) belirlerken, hegemonik yapılar da ideolojik sistemleri (dini/etnik) üretir. Demokratik toplum düzenlerinde hegemonya (iktidar) gücünü halktan, varlığını görelî olarak sivil toplumdan aldığı için, ideolojik sistemlerden uzaklaşır. Dolayısıyla hegemonik güç ile ideolojik oluşumlar arasındaki ilişki, dikey olup birbirleriyle örtüşmezler. Bu tür düzenlerde ideolojiler, zamanla sönümlenir (demokratik yönetimler). Geleneksel toplumsal düzenlerde ise hegemonya (iktidar), gücünü halktan almadığı için varlık nedenini, ürettiği ideolojik kökenli sistemlerden/yapılardan alır. Bu durum, hegemonya ile ideoloji arasında ilişkinin yatay bir ekseninde ve çoğa zaman örtüşerek birleşmesine yol açar (Faşist yönetimler).

Ayrıca demokratik toplum düzenlerinde hegemonya, ideolojinin etkinlik alanını ve meşruluğunu belirlerken, geleneksel toplumsal düzenlerde ideoloji, hegemonyanın gücünü ve meşruluğunu belirler duruma gelir.

İDEOLOJİNİN SİYASAL FORMU : ULUS -DEVLET

İdeolojinin devletle birlikteliğinin siyasal görünüşü olan ulus-devlet mantığına gelince; ulus-devlet modern egemen devletin tarihsel ve kavramsal yıkımı ötesinde yeni bir dinamik üretmiştir.⁴⁸ Bu dinamik süreç içinde ulusun, aynı dili konuşan, aynı soydan gelen, aynı dine mensup, aynı kültür ve tarih mirasını paylaşan, ortak düşmanları bulunan insan topluluğu⁴⁹ olarak kurgulandığı görülür. Aslında kurgulanan, *kurgusal etniklik* anlayışı olmasaydı ulus tam olarak keyfi bir soyutlama ya da bir düşünce gibi görünmekten de öteye gidemezdi.⁵⁰ Ancak, olgu yani mevcut olan ya da mevcut kılınmak istenen ulus-devlet, kurgudaki mükemmelliğe her zaman için erişmekten de uzaktır. Çünkü kurgu, sosyal gerçeklikle hiçbir zaman örtüşmez. Dolayısıyla, kurguda öngörülen mükemmelliğin türdeşliğe ulaşması olanaksızdır.

Bu noktada ulus-devletin görülmeyen bir yüzü (jakoben yüzü) devreye girerek içinde barındırdığı etnik azınlıkları asimilasyonist, entegrasyonist, segregasyonist, modeller geliştirmek suretiyle hakim egemen toplum içinde eritecek ve aynılığı/türdeşliği sağlayacak politikalar geliştirir. Bu politikalarla, ulus-devlet ideolojisi, modernleşmenin dominantları arasında saydığı rasyonalite ve türdeş kültürle sonuçlanan standartlaştırma taleplerinden dolayı, bu sürece aykırı düşecek bütün seçenek ve talepleri de hoş-

⁴⁸ Micheal Hardt-Antonio Negri, *İmparatorluk*, (Çev.: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s.130.

⁴⁹ Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, Dost Yayınları, Ankara, 1997, s.44.

⁵⁰ Immanuel Wallerstein-Etienne Babibar, *İrk Ulus Sınıf*, (Çev.: N. Ökten), Metis Yayınları, İstanbul, 2000, s.122.

görü ile karşılaşmaz.⁵¹ Ulus-devleti bir ideoloji olarak değil de tarihsel bir gerçeklik olarak ele aldığımızda, A.Touraine'nun, ulusal devlet modelinin devletle ulusu birbirleriyle örtüştürmediği, yasanın evrenselciliğinde bütün yörecikleri yok etmediği, tersine merkezî erkle yerel yaşam arasında bir ayrımı ortadan kaldırdığı⁵² savı bu anlamda tartışma götürür.

Ulus-devlet modeli, J. Habermas'ın ileri sürdüğü gibi, toplumsal modernleşmedeki soyutlamaları yakalamayı ve geçmişinden koparılmış bir milletin, ulus bilinciyle, daha gelişmiş ve rasyonelleştirilmiş bir yaşam dünyası içine yeniden yerleştirilmesini olanaklı kılan, siyasî bir iletişim ortamını yarattığı⁵³ iddiasının tersine, kendi içindeki farklı toplumsal yapıları yine kendi tekil/monist potasında (eritici kazanında), asimile ederek olguyu (mevcut olanı) kurguya (olması istenilene) benzetme çabalarına girişir. Yani ulus-devlet, uluslaştırma ideolojisini işletmek suretiyle ulus yaratmaya çalışır. Bu çerçevede uluslaştırma, türdeş olmayan bireyleri türdeş kılma ve türdeş bir bütün içinde olduklarına, okul (eğitim), ordu (zorunlu askerlik) ve sandık (siyasî katılım) araçlarıyla inandırma şeklinde belirir. İtalyan Birliği liderlerinden Massimod' Azeglio'nun 1860 yılında "İtalya'yı oluşturduk, şimdi de İtalyanları oluşturmalıyız" deyişi bu noktada önemlidir.⁵⁴

Dolayısıyla ulusun parçası ve üyesi olması istenenler birbirlerine benzetilir. Kılık-kıyafette, dilde, dinde, kültürde, türküde, şarkıda... Osmanlı İmparatorluğu döneminde memur olabilmek için sakal-bıyık zorunluydu. Türkiye Cumhuriyetinde tam tersi.⁵⁵ Fransa, gittikçe sertleşen/azgınlaşan ulus-devlet resmî ideolojisinin politikası sonucu, yıllarca sömürgeleştirdiği ülkelerde, Fransızca dışındaki dilleri yasaklamıştır. 1950'lerde bile Korsika'daki okulların duvarlarında şu levha asılıydı. "Yerlere tükürmek ve Korsika'ca konuşmak yasaktır." Dolayısıyla belli bir ideolojinin güdümünde kalan yönetimler, baskıcı ve totaliter bir zihniyete dönüşmektedir.

Totaliter ideolojide ise devlet hegemonik (A. Gramsci) ya da ideolojik (L. Althusser) diye adlandırılan aygıtlar (okul, basın, televizyon, partiler, sendikalar vb.) ve polis, ordu, hapisane gibi genelde ideolojiden çok baskıyla yürüyen aygıtlara el atmaktadır. Kamplar ve hapishaneler birer okula, "yeni-den eğitim merkezleri"ne dönüşmekte; şiddetle ideoloji arasındaki mesafe

⁵¹ Ali Bulaç, *Ulus-devlet*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.43.

⁵² Alain Touraine, *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, (Çev.: O. Kunal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s. 276.

⁵³ Jürgen Habermas, *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*, (Çev.: İ. Aka), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.25.

⁵⁴ Şehmus Güzel, *Devlet-Ulus*, Alan Yayınları, İstanbul, 1995, s.7.

⁵⁵ Güzel, a. g. e., s.11.

(ideolojilerin kendisi iktidarlaşarak) ortadan kalkmaktadır. Hatta devlet aygıtları sınıflandırılmasında adı geçmeyen hastane ve psikiyatri kliniği gibi kurumlar da bu ideolojinin anavatanı haline gelmektedirler.⁵⁶ L. Althusser'in yaklaşımına göre de aile içinde büyüyen, okula giden, sendika üyesi olan, özetle mevcut kurum ve aygıtların şöyle ya da böyle içinde yer alan insanların, bu aygıtların temsil ettikleri ideolojik yapılanmaların *taşıyıcıları* olmaları da kaçınılmaz⁵⁷ hale gelmektedir.

SONUÇ

Biz insanların eşyaya bakış açımızı belirleyen, tarihsel ve toplumsal değerlerle bezenmiş kültürel sermayemizin niteliğidir. Her insanın farklı geleneksel formasyondan beslenmesi, M. Heidegger'in *ön-anlamlar* veya F. Bacon'un *idol* adını verdiği şeyler farklı biçimlerde algılayışımızla belirlenmektedir. Dolayısıyla *ön kabulsüz* veya *idolsüz* düşünmemiz mümkün değildir. Çünkü, ideolojiden bağımsız insanî hayat alanı yoktur.⁵⁸

İdeoloji, günlük yaşamın somutluğu içinde her gün yeniden yeniden oluşan, özneleri belli konumlara çağıran bir *söylemsel* akış olarak yaşanır.⁵⁹ Bu bağlamda, düşüncelerimizin tamamının ideolojik olduğunu söyleyebiliriz. Sorun, farklı kategorik düşünsel tasavvurlara sahip olmamız değil, Edward Shils'in de isabetle belirttiği gibi; kategorik düşünsel tasavvurlarımızın kesin, kapalı, yeniliğe direnen ve kendisini savunanlardan mutlak bağlılık isteyen biçimde olmasıdır.⁶⁰ Dolayısıyla katıksız (pure) bir düşünce, değişmez doğruların üzerine kapanmasıyla, *yanlışlanamaz* bir fikirler bütünü olan ideolojik taassubu meydana getirir. Bu tür bir düşüncenin ise içten eleştirilmesi olanaksızlaşır ve böyle bir düşünce dıştan gelen eleştirilere de kapalı olur.⁶¹ Sonuçta ideolojileri, ister sistemleştirilmiş katıksız inançlar bütünü olarak, isterse kapalı fikirler ve tutumlar bütünü olarak tanımlayalım, bu seçilmiş değerlerin toplumlarda eylemlerin ve yaşantıların hedefini belirlediklerini görürüz.⁶²

İdeolojiye, Bauman'ın deyişiyle, içinde, bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri bir ortam ya da özne'ye kendisini ifade et-

⁵⁶ Bumin, *a. g. e.*, s.72.

⁵⁷ Çulhaoğlu, *a. g. e.*, s.41.

⁵⁸ Hüsamettin Arslan, "Postmodernite, Postmodernizm ve Türkiye" *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, John W. Murphy, (Çev.: H. Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s.4.

⁵⁹ Sancar Üşür, *a. g. e.*, s.9.

⁶⁰ Edward Shils, "The Concept and function of ideology", *International Encyclopedia of Social Sciences*, Cilt 7, New York, 1968, s.21.

⁶¹ Mehmet Ali Kılıçbay, *Biz Zaten Avrupalıyız*, Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1997, s.111.

⁶² Ergun Doğan, *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.61-62.

mesini sağlayacak belirli bir konum olarak bakılırsa ideolojiyi kaçınılmaz bir iletişim alanı/aracı olarak görmek-okumak mümkündür. Ancak modernizmle özneye sunulan bu iletişim alanı, sistemli bir şekilde çarpıtılarak, iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler kümesi halini aldı. Bu algılayışın sonucunda ideolojileri üretecek aydın sınıfın öncülüğünde yapay hakikatler iddiasında bulunuldu. İdeolojik temelde oluşturulan ulus-devlet modeli ise tüm toplumların ulaşmaları zorunlu alternatifsiz siyasal bir oluşum olarak algılatıldı/dayatıldı.

REFERANSLAR

- Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları, İstanbul, 2002.
- Ahmet İnsel, "Sosyal Teoriler, İdeolojiler, Siyaset Bilimi ve Günümüz", *Küyerel Düşünce Grubu Paneller Dizisi* (Der.: S. Talay), Küyerel Yayınları, İstanbul, 1997.
- Alain Touraine, *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*, (Çev.: O. Kunal),Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Alain Touraine, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev.: H. Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Alex Callinicos, *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış* , (Çev.:Y.Tezgiden), İletişim Yay., İst., 2004.
- Ali Bulaç, *Ulus-devlet*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Ali Bulaç, *Bir Aydın Sapması*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.
- Alvin W.Gouldner, *The Future Of Intellectuals and the Rise of the New Class*, New York: Seabury Pres,1979.
- Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, (Çev.: M. Küçük), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, (Çev.: E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Antonio Gramsci, *Aydınlar ve Toplum*, (Çev.: V. Günyol vd.), Alan Yayınları, İstanbul,1985.
- Cem Deveci, "Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayrıştırılamazlığı" *Doğu Batı*, 9 (1999).
- Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- E. Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark", *Devlet Sistem ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

- Edibe Sözen, *Söylem*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.
- Edward Said, *Entelektüel*, (Çev.: T. Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Edward Shils, "The Concept and function of ideology", *International Encyclopedia of Social Sciences*, Cilt 7, New York, 1968.
- Ergun Doğan, *Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.
- Etyen Mahçupyan, *Türkiye'de Merkezîyetçi Zihniyet Devlet ve Din*, Yol Yayınları, İstanbul, 1998.
- Ferhat Kentel, "90'lar Türkiye'sinde Kamusal Yüzleriyle Aydınlar", *Cogito*, 31 (2002).
- Fikret Başkaya, "Neden Resmî İdeoloji", *Yeni Türkiye*, 23-24 (1998).
- Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası*, Doz Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Hüsamettin Arslan, "Postmodernite, Postmodernizm ve Türkiye" *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri*, John W.Murphy, (Çev.: H. Arslan), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.
- Immanuel Wallerstein-Etienne Babibar, *İrk Ulus Sınıf*, (Çev.: N. Ökten), Metis Yay., İstanbul, 2000.
- Jurgen Habermas, *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak*, (Çev.: İ.Aka), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Kürşat Bumin, *Okulumuz, Resmî İdeolojimiz ve Politikaya Övgü*, Yol Yayınları, İstanbul, 1998.
- Louis Althusser, *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev.: Y.Alp vd.), İthaki Yay., İstanbul, 1995.
- Mehmet Ali Kılıçbay, *Biz Zaten Avrupalıyız*, Kesit Yayıncılık, İstanbul, 1997.
- Mehmet Aysoy, *Geleneksel Sonrası Toplum Üzerine*, Açı Yayınları, İstanbul, 2003.
- Metin Çulhaoğlu, *İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği*, Öteki Yayınları, Ankara, 1999.
- Micheal Hardt-Antonio Negri, *İmparatorluk*, (Çev.: A. Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Michele Barrett, *Marx'tan Foucault'ya İdeoloji*, (Çev.: A. Fethi), Doruk Yayınları, Ankara, 2004.
- Nilüfer Göle, *Mühendisler ve İdeoloji*, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- Oya Bayar, "Batıcılıkla Tutuculuk Arasında Sol Aydınlar", *Cogito*, 31 (2002).
- Ozan Erözden, *Ulus-Devlet*, Dost Yayınları, Ankara, 1997.
- Ömer Demir, *Bilim Felsefesi*, Vadi Yayınları, Ankara, 2000.

- P.Marie Rosenau, *Post-modernizm ve Toplum Bilimleri*, (Çev.:T. Birkan), Bil. Sanat Yay., Ank., 2004.
- Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, (Çev.:M.Tunçay), Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2001.
- Serpil Sancar Üşür, *İdeolojinin Serüveni*, İmge Kitabevi, Ankara, 1997.
- Sinan Özbek, *İdeoloji Kuramları*, Bulut Yayınları, İstanbul, 2000.
- Şehmus Güzel, *Devlet-Ulus*, Alan Yayınları, İstanbul, 1995.
- Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Şerif Mardin, *İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Terry Eagleton, *İdeoloji*, (Çev.: M. Özcan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1991.
- Turhan Ilgaz, "Heidegger Entelektüel miydi?", *Cogito*, 31 (2002).
- Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, (Çev.:N.Ülner), İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
- Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, (Çev.: T. Birkan), Metis Yayınları, İstanbul, 2000.
- Zygmunt Bauman, *Yasakoyucular ile Yorumcular*, (Çev.: K. Atakay), Metis Yayınları, İst.,1996.

ABSTRACT

POLITIZATION OF IDEOLOGY AS MEANS OF THE DISCOURS OF POWER

The point of view that the ideologies have a vital importance in the envisagement and building of a social life cannot be denied. Nevertheless, no hypothesis or approach can be put forward about this concept, which is too long, complicated and has an extraordinary platform for arguments, about what it stands for as a means of saying beyond speculation although the social phenomenon it refers to becomes dense generally on the relation platform between science and politics. That's why, different meanings put on the concept of ideology have not been able to get rid of being the symbol of thinking transformation and the changes in paradigm.

In this work, starting from the some of the ideas on the concept of ideology, we endeavor to analyze the fields of the above-mentioned concept, to explain the relation of ideologs functioning as organic productors in forming a politic system in the course of modernization progress especially to reveal in terms of politics & hegemony, afterwards to infer out the social and cultural sign and symbol made by politic structure powered by the ideology, -especially in terms of nation-state.

Key Words :Ideology, Mistification, Nationalism.